

חוזה עבודה לפי ההלכה ולפי החוק

מאת הרב ד"ר איתמר ורהפטיג והרב עדו רכניץ, "מכון משפטי ארץ", עפרה

תוכן: ■ מבוא ■ חוזה העבודה ■ ביאור מפורט של החוזה

מבוא

הסכם זה בא להסדיר עריכת חוזה עבודה מקובל בהתאם לדרישות ההלכה.

כידוע, "כָּל תְּנָאי שֶׁבְּמִמּוֹן... קָיָם, וְאִין צְרִיךְ קִנְיָן וְלֹא עֲדִים" (שכירות ב, ט; וראה כתובות נו, ע"א), ולכן הצדדים לחוזה העבודה רשאים להתנות ביניהם תנאי ממון כרצונם, למעט הסדרי הממון שאינם ניתנים להתניה, כפי שנבאר להלן.

הדברים אמורים לא רק בין יחידים, אלא גם בציבור המקבל על עצמו הסדרי ממון שאינם כתובים בתורה. יש מהם שהתקבלו כתקנה ויש שהתקבלו כמנהג מחייב, "וְזֶה עֵקֶר גְּדוֹל בְּכָל דְּבָרֵי מִשְׁאָ וּמִתָּן: הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם, וְאַחַר הַמְּנַהֵג" (מכירה כז, ח). ובשכירות "וּבְכָל אֵלוֹ הַדְּבָרִים הוֹלְכִין אַחַר מְנַהֵג הַמְּדִינָה וְהַשְּׂמוֹת הַיְדוּעִין לְהֵן, כְּדֶרֶךְ שְׂאֵמָרְנוּ בְּעִנֵּין מְקַח וּמְמָפֵר" (שכירות ו, א). במיוחד בהסכמי עבודה, מצינו תוקף למנהג: "הַשׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵלִים... הַכֹּל כְּמְנַהֵג הַמְּדִינָה" (שכירות ט, א; וראה ב"מ פג, א).

בימינו נחקקה חקיקה ענפה בתחום יחסי עבודה, ובראשם חוקי מגן לטובת העובדים. וכיוון שבדרך כלל המעסיק הוא הצד החזק בהתקשרות, והרבה דורשי עבודה מתדפקים על שעריו, יש חשש שינצל את כוחו ויכתוב להם תנאים גרועים שאינם מסכימים להם בלב שלם. משום כך, מתערב החוק ומגביל את כוחו של המעסיק, אם על ידי חוקי מגן קוגנטיים (שאינם ניתנים לוותר) אם על ידי הסדרים אחרים שמטרתם להגן על העובדים. גם בהלכה, מצינו הסדרים כובלים ביחס לעבד עברי (ראה למשל רמב"ם עבדים א, ו. וראה מגן אברהם או"ח קסט, א), ובמידה ידועה גם ביחס לעובדים (ראה למשל שו"ע ורמ"א חו"מ שלג, ג). על כל פנים, ההלכה מכירה במנהג המדינה והחוזה שלפנינו ערוך בהתאם לזה.

ברם, חוזה העבודה המצוי בשוק אינו פותר את הקשיים ההלכתיים של איסור ריבית (בפיצוי על הלנת שכר) ואסמכתא (התחייבות מותנית, למשל בקנסות), אבל ההסכם שלפנינו נותן מענה לשני הקשיים האלה. כמו כן, חוזה זה מפנה את הצדדים במקרה של סכסוך לבורר מוסכם הדין לפי דין תורה, הן לדין הן לפשרה. החוזה נערך תוך התייעצות עם הדיין הרב צבי יהודה בן יעקב ועם עורך דין המתמחה בדיני עבודה. בחתימה על חוזה זה, הצדדים תורמים לתחיית משפט התורה במדינת ישראל ומבטיחים את זכויותיהם כשמתגלע סכסוך ביניהם.

חוזה העבודה

בין המעסיק: שם: _____ ת.ז. _____ כתובת: _____

לבין העובד: שם: _____ ת.ז. _____ כתובת: _____

המעסיק מברך את העובד עם הצטרפותו למשפחת העובדים.

1. בהמשך לשיחתנו בעל פה ובהתאם לסעיף 2 לחוק הודעה לעובד (תנאי עבודה), התשס"ב - 2002, הוסכם בינינו על תנאי העבודה הבאים:
2. תאריך תחילת עבודה: _____
 תיאור התפקיד: _____
 היקף המשרה: _____
 תנאי ההעסקה: _____
3. הצדדים מקבלים על עצמם את חוקי המגן של דיני העבודה במדינת ישראל והסכמים קיבוציים וצווי הרחבה, ובכלל זה חוקים וצווים והסכמים שיתקבלו במהלך תקופת העבודה, ומתחייבים לשלם על פיהם, בתנאי שכל אלה אינם סותרים דין תורה.
4. בספק סתירה לדין תורה, יכריע בעניין הבורר המוסכם.
5. הבורר רשאי להפחית את הפיצויים בדומה למקרים המנויים בחוק.
6. הסכם בוררות: הצדדים מקבלים עליהם כבורר בכל מחלקות שתתעורר ביניהם את _____ או את מי שיוסמך מטעמו (להלן, הבורר), והם מקבלים עליהם את הבורר בין לדין תורה בין לפשרה. החתימה על החוזה הזה דינה כחתימה על הסכם הבוררות.
7. הצדדים מודים שכל התחייבויותיהם נעשו על פי היתר עסקא כפי שתקן 'חכמת אדם', ובכלל זה ההתחייבות לשלם פיצויים כחוק במקרה של הלנת שכר.
8. הצדדים מקבלים על עצמם את דעת הפוסק המקיים הסכם זה, ומתחייבים על פי דעתו. הצדדים מודים שכל תנאי ההסכם וההתחייבויות נעשו כתיקון חכמים בקניין היותר מועיל ובאופן המועיל ביותר בכלי הכשר לקנות בו בבית דין חשוב מעכשיו באופן שאין בו אסמכתא.
 בשם המעסיק: _____ העובד: _____

ביאור מפורט של החוזה

סעיפים 3-5 - קבלת חוקי המגן

חוקי המגן - מסתבר שהעובדים במדינת ישראל מניחים שחלים עליהם חוקי המגן המקובלים. יש הסבורים שחוקים אלה תקפים גם על פי ההלכה, אם משום "דינא דמלכותא" ואם משום "תקנות הקהל" (תחומין כו, עמ' 400), אך יש מי שסבור שצריך לסכם זאת במפורש (תחומין כ, עמ' 77). כדי להבהיר את העניין, נקבע בחוזה שחוקי המגן חלים על העובד, ובכלל זה צווי הרחבה וכדומה.

בנוסף לשאלת תוקפם של חוקים אלו, לדעת בעל "נתיבות המשפט" (חידושים כו, י), הצדדים להסכם רשאים להתחייב לשלם על פי הוראות חוק זר, ובלבד שיתקיים הדיון בבית דין של תורה. לפיכך, הצדדים להסכם יכולים לקבל על עצמם את חוקי המגן, ובית הדין ידון על פיהם.

צווים והסכמים שיטילו חיוב שאינו ידוע כעת - לדעת הרמב"ם, התחייבות זו אינה תקפה, מפני שהיא "דבר שאינו קצוב" (מכירה יא, טז). לשיטתו, יש להגביל בחוזה את ההתחייבות עד לסכום מסוים, או לקבל את ההתחייבות בשבועה (מכירה כב, טו). מרן (חוי"מ ס, ב) הכריע בשולחן ערוך שלא כדעת הרמב"ם. אינם סותרים דין תורה - ההגבלה נועדה להדגיש שאין כאן החלפה של דין תורה בחוק הנוהג, אלא בתוספת על דין התורה. וכאן המקום להעיר שסוגיות מסוימות, כגון השאלה מיהו הנקרא עובד, אינן מוגדרות בחוקי המגן. מקצת מן השאלות הללו הוכרעו בחוק החוזים ומקצתן בפסיקת בתי המשפט. אולם בדין תורה, הן מוכרעות על ידי בית הדין לפי ההלכה, אלא אם כן יש מנהג ברור בהן. הפחתת פיצויים - במקרים מסוימים, החוק מסמיך את בית הדין לעבודה להפחית את הפיצויים, כגון בפיצוי על הלנת שכר. בהסכם זה נקבע שהסמכות הזאת מוקנית גם לבורר

סעיף 6 - הסכם בוררות

הסכם בוררות - הצדדים מקבלים על עצמם בורר שיכריע במחלוקות ביניהם על בסיס דין תורה. מטרת הסעיף לקבוע מראש מי יהיה הבורר ולמנוע סחבת מצד אחד מן הצדדים או ניסיון התחמקות. סעיף הבוררות נוסח כ"הסכם בוררות" כמשמעו ב"חוק הבוררות", המחייב את הצדדים לפנות אך ורק לבורר במקרה של סכסוך. כמו כן, הכרעת הבורר, לאחר אישור רשמי של בית הדין לעבודה, מאפשרת לפנות להוצאה לפועל לצורך מימוש פסק הבורר בכפייה.

בין לדין בין לפשרה - כאן מוגדרת סמכות הבורר, לפסוק על פי ההלכה או לחרוג ממנה במעט לפי הצורך, כגון כשלא ניתן לברר את העובדות באופן מוחלט (שו"ת הרא"ש קז, ו; שו"ע חוי"מ יב, ה), כדי לאפשר לבורר לחייב בנזק עקיף - גרמא (הרב זלמן נחמיה גולדברג, משפטי ארץ, דין, דיין ודיון, עמ' 82) וכדומה.

סעיפים 7-8 - תוקף הלכתי

כדי לתת תוקף הלכתי לכל פרטי החוזה הוספנו את שני הסעיפים הסטנדרטיים, הכוללים: היתר עסקא - בא לתת תוקף לקנסות מתרבים, כגון קנס על הלנת שכר, בלא חשש ריבית (תורת ריבית, פרק יד, עמ' רכה, הערה נב; וראה נספח היתר עסקא). כאן הפנינו לנוסח היתר עסקא המופיע בספר 'חכמת אדם' כלל קמג.

על פי דעת הפוסק המקיים הסכם זה - כדי למנוע טענה שיש רכיבים בחוזה שהם שנויים במחלוקת, שני הצדדים מתחייבים לשלם לפי הדעה המקיימת את החוזה (משפט השכירות, עמ' תצח; עמק המשפט ב, עמ' תקב). דיני התנאים - בהלכה יש כללים רבים הנדרשים כדי לתת תוקף להתניות. לדעת שו"ע (חוי"מ רמא, יב) והרמ"א (אה"ע לח, ג), די לכתוב באופן כללי שהתנאים נעשו כדין.

בקנין המועיל וכו' - בדרך כלל נהוג לעשות מעשה קניין כדי להתחייב (רמב"ם מכירה ה, יא). בסעיף זה, הצדדים מודים שעשו מעשה קניין. לכן, גם אם לא נעשה מעשה קניין, הרי זה כאילו נעשה (אודיתא - רמב"ם זכיייה ומתנה ד, יב).

בבית דין חשוב, מעכשיו, באופן שאין בו אסמכתא - כדי לתת תוקף להתחייבות מותנית (בעיקר קנסות), יש צורך בניסוח הזה (רמב"ם מכירה יא, ז; שו"ע ורמ"א חוי"מ רז, טו).